інтерпретацій, широкий діапазон професійних прийомів. І сучасний глядач може знайти для себе велике різноманіття позицій від наближення до класичного бачення завдань документального кіно до новітніх прийомів подання документального кінематографічного матеріалу.

Важливо відзначити, що для сучасних українських документалістів відкриваються унікальні можливості показу й осмислення новітньої історії світового масштабу. Для кіномитців це унікальна можливість проявити свій дар бачення в показі найсуттєвіших проблем людського буття: грані між життям і смертю, героїзмом і зрадництвом, щирістю й малодушністю, піднесеним і низьким.

А. Бізюк, О. Зелений

ШРИФТОВІ ГАРНІТУРИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЕЛЕМЕНТ ПОЛІГРАФІЧНОГО ЗАХИСТУ

A. Biziuk, O. Zelenyi

TYPEFACE DESIGNS AS OBJECTS OF LEGAL PROTECTION AND ELEMENTS OF PRINT SECURITY

Шрифтові гарнітури в сучасному графічному дизайні та поліграфії виходять за межі суто утилітарної функції передавання тексту. Вони формують візуальну ідентичність видань, брендів, цифрових інтерфейсів, а також захищеної поліграфічної продукції. Спеціально розроблені або модифіковані шрифти нерідко виконують допоміжну захисну роль, інтегруючись у мікротексти, нумераційні серії, персоніфіковані написи та декоративно-захисні елементи, які ускладнюють фальсифікацію оригіналу. Це пов'язує проблематику шрифтового дизайну із завданнями дисципліни «Захист інформації в поліграфії».

Процес розроблення гарнітури охоплює побудову цілісної системи графічних знаків, налаштування їхніх пропорцій, контрасту штрихів, нахилу, засічок і характерних з'єднань. Водночас правовий бік використання шрифтів охоплює сферу дисципліни «Патентознавство», оскільки необхідно розмежовувати алфавіт як загальнодоступну систему знаків, конкретний рисунок шрифту, його модифікацію та цифровий шрифтовий файл. Складні правові колізії виникають під час адаптації або кирилізації наявних шрифтів, коли новий результат поєднує оригінальний творчий внесок із запозиченою базовою графікою. Законодавство України визначає типографські шрифти об'єктами, що можуть охоронятися як промислові зразки, а нормативні акти про авторське право поширюють захист на твори художнього дизайну та похідні твори.

Процес адаптації гарнітури до іншої графічної системи (зокрема кирилізація латинського шрифту) не є механічним доповненням нових знаків. Дизайнер змушений конструювати відсутні символи з нуля, зберігаючи пропорції, пластику, пропорційну системність і загальний дух першоджерела. Така робота має ознаки самостійної творчої діяльності, проте вона залишається вторинною щодо базового дизайну. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права», автор похідного твору володіє авторським правом на здійснену ним переробку лише за умови дотримання прав на оригінальний твір. Отже, факт наявності творчого внеску під час кирилізації не гарантує автоматичної правомірності використання отриманого результату.

У такій ситуації виникає своєрідна колізія прав. Дизайнер як автор модифікації створює оригінальні форми нових знаків, але спирається на стилістичну концепцію чужого шрифту. В такому випадку потрібно чітко розрізняти рисунок гарнітури та її цифровий файл. Правомірно придбана ліцензія на використання базового шрифту окреслює межі дій із цим файлом, але не означає автоматичного права на будь-які неофіційні переробки чи сторонні адаптації гарнітури. Відповідно, використання модифікованого шрифту вимагає оцінки юридичного статусу як базової гарнітури, так і конкретної її модифікації.

Практичною ілюстрацією цієї проблеми є прецедент із шрифтом Bickham Script у візуальному оформленні сучасних українських банкнот. Оригінал гарнітури розробив американський дизайнер Річард Ліптон, а офіційну кириличну версію було випущено пізніше. У 2019 р. шрифтова спільнота зауважила, що напис «Одна тисяча гривень» на банкноті відповідного номіналу відтворює не офіційний варіант кирилиці, а неофіційну адаптацію, створену російською дизайнеркою Олександрою Гофман. Це підтверджувалося характерною пластикою окремих літер.

Аналогічні зауваження виникли після презентації Національним банком України банкноти номіналом 2000 грн із портретом Василя Стуса в липні 2026 року. Дизайнери знову звернули увагу на використання в написі номіналу ознак тієї ж неофіційної адаптації Bickham Script. Реагуючи на суспільний резонанс, Нацбанк прийняв рішення відкоригувати графіку літер відповідно до офіційної кириличної версії. НБУ наголосив, що напис формувався із застосуванням ліцензійних елементів у межах наявних прав, однак коригування було необхідним, зокрема, задля усунення небажаних репутаційних асоціацій із російською переробкою. Цей приклад наочно демонструє, що суто формально-юридична оцінка дизайн-рішення може розходитися з його етичним та репутаційним сприйняттям.

Для вирішення подібних колізій запропоновано двоетапну модель перевірки правомірності використання модифікованих шрифтових гарнітур.

Перший етап передбачає встановлення статусу базового шрифту за такими критеріями, як: визначення автора та правовласника; з'ясування чинності авторського права чи охорони як промислового зразка; аналіз умов ліцензійної угоди, зокрема наявності прямого дозволу на модифікацію, адаптацію та створення похідних версій. Це узгоджується з нормами українського законодавства, де типографські шрифти охороняються як промислові зразки, а творча переробка підпадає під режим похідних творів.

Другий етап орієнтований безпосередньо на модифікований варіант. Критерії перевірки охоплюють: встановлення авторства нових знаків; оцінку ступеня їхньої відмінності від оригіналу; наявність творчого внеску в адаптації; наявність згоди правовласника основи на переробку; визначення належності прав на результат модифікації та правомірності поширення цифрового файла (табл. 1). У випадку кирилізації ключовим є аналіз графіки знаків, відсутніх у латиниці («Ж», «Д», «Л», «Ф», «Я», «Ю» тощо), оскільки саме вони відображають індивідуальний стиль автора адаптації. Права автора похідного твору на зроблену переробку не повинні порушувати прав суб'єкта авторського права на первинний твір.

Табл. 1.

Критерії оцінювання правового статусу модифікованих шрифтів

Група	Що перевіряється
Правовий статус основи	Автор, правовласник, строк охорони, умови ліцензії
Дозволені дії	Межі використання, право на модифікацію, адаптацію, поширення
Творчий внесок адаптатора	Нові знаки, зміна пластики, пропорцій, композиційних зв'язків
Статус модифікації	Автор адаптації, дозвіл на переробку, юридичні умови поширення

Оцінка лише першого рівня (наявність ліцензії на базову гарнітуру) створює хибне уявлення про легітимність усього використаного шрифтового комплексу.

Ситуація з Bickham Script підтверджує розмежованість права на базову гарнітуру та правового статусу її конкретної кириличної версії. Запитання «чи є ліцензія на базовий шрифт?» є юридично недостатнім — необхідно з'ясовувати, яка саме варіація кириличних символів застосована та на яких підставах вона створена й розповсюджується. Для державних установ та великих організацій юридичний аудит має доповнюватися перевіркою походження графічних ресурсів, щоб уникнути застосування формально допустимих, але репутаційно вразливих рішень.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації процедури перевірки легітимності модифікованих шрифтів через розроблену двоетапну модель, яка послідовно розмежовує аналіз прав на базову гарнітуру (авторство, ліцензія, дозвіл на переробку) та аналіз конкретної адаптації (автор переробки, творчий внесок, легітимність цифрового файла). На прикладі банкнот номіналом 1000 та 2000 грн доведено, що права на вихідну гарнітуру не гарантують правомірності використання її сторонніх модифікацій.

Запропоновану модель планується використовувати у кваліфікаційній роботі магістра як складову методики оцінювання елементів дизайну, зокрема правового статусу модифікованих гарнітур. Для цього передбачено порівняльний аналіз декількох популярних шрифтів та їхніх адаптацій за єдиною системою критеріїв: походження оригіналу, ліцензійні обмеження, авторство адаптації, рівень графічних трансформацій і статус шрифтового файла. Апробація методики дозволить класифікувати типові правові ризики та розробити практичні рекомендації для видавничої справи й дизайну.

К. Попова-Коряк

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ: ПРАВОВІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

K. Popova-Koriak

AUDIOVISUAL CONTENT AS A FACTOR IN THE FORMATION OF FAMILY VALUES AMONG THE YOUNGER GENERATION: LEGAL AND CULTURAL ASPECTS

Сучасне інформаційне суспільство суттєво змінює способи формування та передання культурних цінностей. Якщо раніше основними осередками соціалізації дитини виступали сім'я, заклади освіти та найближче соціальне оточення, то